

Βιβλιοκρισία: M. HINTERBERGER (ed.), The Language of Byzantine Learned Literature [BYZANTIOS. Studies in Byzantine History and Civilization 9], Turnhout 2014, σελ.VI+228.

Στυλιανός ΛΑΜΠΑΚΗΣ

doi: [10.12681/byzsym.10620](https://doi.org/10.12681/byzsym.10620)

Copyright © 2016, Στυλιανός ΛΑΜΠΑΚΗΣ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΛΑΜΠΑΚΗΣ Σ. (2016). Βιβλιοκρισία: M. HINTERBERGER (ed.), The Language of Byzantine Learned Literature [BYZANTIOS. Studies in Byzantine History and Civilization 9], Turnhout 2014, σελ.VI+228. *Byzantina Symmeikta*, 26(2), 487–489. <https://doi.org/10.12681/byzsym.10620>

M. HINTERBERGER (ed.), *The Language of Byzantine Learned Literature* [BYZANTIOS. Studies in Byzantine History and Civilization 9], Turnhout 2014, σελ. VI+228. ISBN 978-2-503-55237-8 (printed version). ISBN 978-2-503-55263-7 (online version)

Ὁ παρουσιαζόμενος τόμος οὐσιαστικὰ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ὁ πρῶτος στὸ εἶδος του, καθὼς εἶναι ἀφιερωμένος στὴν μελέτη τῆς λογίας βυζαντινῆς γλώσσας, ἕναν τομέα τῶν βυζαντινῶν σπουδῶν αἰσθητὰ παραμελημένον καὶ ἐλάχιστα μελετημένον ἕως τώρα. Οἱ λόγοι εὐλογοῖ: γενικὰ ἔχει ἐπικρατήσῃ ἢ ἀντίληψη ὅτι δὲν ἔχει νὰ προσφέρει πολλὰ ἢ αὐτόνομη μελέτη τῆς γλώσσας τῶν λογίων βυζαντινῶν κειμένων, καθὼς εἶναι σὲ μεγάλο βαθμὸ ἐπιρρασαμένη ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά, τῶν ὁποίων ἡ γνώση θεωρεῖται ὅτι ἐπαρκεῖ γιὰ τὴν μελέτη τῆς. Τὴν καθιερωμένη αὐτὴ ἄποψη ἀνασκευάζει τὸ βιβλίον αὐτό, στὸ ὁποῖο περιλαμβάνονται 7 μελέτες ποὺ παρουσιάστηκαν σὲ workshop ποῦ διοργανώθηκε ἀπὸ τὸ τμήμα Βυζαντινῶν καὶ Νεοελληνικῶν Σπουδῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Κύπρου στὴν Λευκωσία τὸ 2011. Ἕνα ἄρθρον γιὰ τὸν τονισμὸ στὰ βυζαντινὰ χειρόγραφα συμπληρώνει τὰ περιεχόμενα.

Τὴν γενικὴ ἐπιμέλεια τοῦ τόμου ἔχει ὁ Martin Hinterberger, ὁ ὁποῖος καὶ ὑπογράφει τὸ εἰσαγωγικὸ κεφάλαιον (σσ. 1-12): τεκμηριώνει γιὰ ποιούς λόγους πρέπει νὰ ἐπιμείνουμε στὴν μελέτη τῆς λογίας βυζαντινῆς γλώσσας, (ἀπομακρυνόμενοι μάλιστα ἀπὸ τὸ παραδοσιακὸ καὶ καθιερωμένον ἕως τώρα σχῆμα «λόγια» καὶ «δημώδης» λογοτεχνία καὶ γλῶσσα), καὶ παρουσιάζει συνοπτικὰ τὰ 8 ἄρθρα τοῦ τόμου.

Τὰ τρία πρῶτα ἄρθρα ἀσχολοῦνται μὲ γενικότερα καὶ θεωρητικότερα θέματα: ἡ Io Manolossou (*Learned byzantine literature and modern linguistics*, σσ. 13-33) μὲ ἀφετηρία τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ σύγχρονη γλωσσολογία (ἱστορικὴ καὶ θεωρητικὴ), καθὼς ἐνδιαφέρεται περισσότερον γιὰ τὶς «ζωντανές» σύγχρονες γλώσσες, δὲν ἔχει ἀσχοληθεῖ μὲ τὴν γλῶσσα τῶν βυζαντινῶν κειμένων (γλῶσσα

«τεχνητή» καὶ ὄχι φυσική), τονίζει ὅτι αὐτὸ δὲν σημαίνει πὼς δὲν ἔχει νὰ προσφέρει τίποτα ἢ μελέτη τῶν λογίων βυζαντινῶν κειμένων ἀπὸ πλευρᾶς γλωσσικῆς, καὶ ἐπισημαίνει χαρακτηριστικὲς περιπτώσεις στὴν φωνολογία, τὴν μορφολογία, τὴν σύνταξη καὶ τὴν λεξικογραφία, ποὺ τεκμηριώνουν τὴν ἄποψη ὅτι καὶ γιὰ τὴν σύγχρονη γλωσσολογία παρουσιάζει ἐνδιαφέρον ἢ ἐξέτασή τους.

Στὴν συνέχεια ἡ Marilena Karyoleμου (What can sociolinguistics tell us about learned literary languages?, σσ. 34-51) παραλληλίζει τὴν συνύπαρξη «λογίας» καὶ «δημιῶδους» βυζαντινῆς γλώσσας μὲ ἄλλες περιπτώσεις γλωσσικοῦ «δυϊσμοῦ», οἱ ὁποῖες δίνουν στὸν γλωσσολόγο τὴν εὐκαιρία νὰ μὴν περιοριστεῖ στὴν στατικὴ μελέτη τῆς γλώσσας μίας κοινωνίας, ἀλλὰ νὰ ἐπιχειρήσει πρὸς δυναμικὴ προσέγγιση τῆς ποικιλίας τῶν γλωσσῶν καὶ τῶν χρήσεών τους μέσα στὸ συγκεκριμένο περιβάλλον. Ὡς πρὸς τὰ βυζαντινὰ κείμενα, προτείνει νὰ θεωρηθοῦν ὡς λογοτεχνικὲς πρακτικὲς ποὺ χρησιμοποιοῦν τοὺς γλωσσικοὺς πόρους ποικιλόμορφα, καὶ νὰ καταταγοῦν σὲ ἓνα “literary continuum” ἀναλόγως μὲ τὸν βαθμὸ τῆς vernacular-ness καὶ τῆς learned-ness/classic-ness ποὺ παρουσιάζουν.

Ὡς τεχνητὴ γλῶσσα, ἡ λογία βυζαντινὴ εἶναι προῖον μελέτης καὶ σπουδῆς, ὁπότε στὴν ἐπόμενη μελέτη ἡ Antonia Giannouli (Education and literary language in Byzantium, σσ. 52-71) παρουσιάζει σύντομα τὶς βασικὲς παραμέτρους τοῦ βυζαντινοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, τὸ ὁποῖο συνέτεινε καθοριστικὰ στὴν διαμόρφωση τῆς γραπτῆς λογίας ἔκφρασης τῶν βυζαντινῶν.

Τὰ ὑπόλοιπα 5 ἄρθρα ἀσχολοῦνται μὲ εἰδικότερα θέματα/case studies: Μὲ τὴν μέση φωνὴ ἀσχολεῖται στὸ τέταρτο ἄρθρο ὁ Juan Signes Codoñer (The definition of the middle voice in ancient and byzantine grammars: A guide for understanding the use of the verb in byzantine texts written in classical Greek, σσ. 72-95): Γιὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ τοὺς βυζαντινοὺς γραμματικοὺς ἡ μέση φωνὴ δὲν ἔθεωρεῖτο ἰσοδύναμη μὲ τὴν ἐνεργητικὴ καὶ τὴν παθητικὴ φωνή, ἀλλὰ περισσότερο μίᾳ τυπολογικῇ ἀνωμαλίᾳ. Μὲ συγκεκριμένα παραδείγματα ἐπιχειρεῖται νὰ διαλευκανθεῖ τὸ ζήτημα μὲ ποιά κριτήρια οἱ Βυζαντινοὶ κατέτασσαν τὰ ῥήματα στὶς διάφορες διαθέσεις

Τὸ πέμπτο, καὶ ἐκτενέστερο, ἄρθρο τοῦ τόμου ὑπογράφεται ἀπὸ τὸν Jacques Noret (L’accentuation byzantine: en quoi et pourquoi elle diffère de l’accentuation “savante” actuelle, parfois absurde, σσ. 96-146) καὶ ἐξετάζει μὲ συγκεκριμένα καὶ ἄφθονα παραδείγματα τὶς συνήθειες τῶν βυζαντινῶν λογίων ὡς πρὸς τὸν τονισμό, οἱ ὁποῖες ἦταν τελείως διαφορετικὲς ἀπὸ τὴν καθιερωμένη σήμερα πρακτικὴ. Ὁ τονισμὸς τῶν βυζαντινῶν χειρογράφων δὲν ἀντικατοπτρίζεται στὶς νεώτερες κριτικὲς ἐκδόσεις, ποὺ ἀκολουθοῦν τὴν καθιερωμένη ὀρθογραφία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς, ὁπότε προκύπτει τὸ εὐλόγο ἐρώτημα ἂν στὸ ἐξῆς οἱ κριτικοὶ

ἐκδότες πρέπει νὰ προσέχουν περισσότερο τὴν βυζαντινὴ πρακτικὴ, καὶ νὰ μὴν ἀπορρίπτουν εὐκόλα ὡς ἀντιγραφικὰ λάθη διάφορες γραφές ποὺ ἀπλῶς εἶναι σύμφωνες μὲ τὶς ὀρθογραφικὲς συνήθειες τῶν Βυζαντινῶν¹.

Στὸ ἕκτο ἄρθρο ἡ Katerina Bočková Loudová (On the category of particles in Byzantium, σσ. 147-169) ἐπισημαίνει ὅτι ἡ ἔρευνα σχετικὰ μὲ τὴν χρῆση τῶν μορίων στὰ βυζαντινὰ κείμενα ἄρχισε σχετικὰ πρόσφατα, ἀναφέρεται στὴν κατηγορία τῶν μορίων ὅπως ἀναλύονται στὰ βυζαντινὰ ἐγχειρίδια γραμματικῆς καὶ ἐπικεντρῶνεται στὴν χρῆση τῶν μορίων στὸν *Βασιλικὸ Ἀνδριάντα* τοῦ Νικηφόρου Βλεμμύδη καὶ στὴν μετάφραση τοῦ ἔργου.

Στὸ ἕβδομο –καὶ συντομότερο τοῦ τόμου– ἄρθρο, τοῦ Staffan Wahlgren (Case, style and competence in byzantine Greek, σσ. 170-175) ἐξετάζεται ἡ χρῆση τῆς δοτικῆς σὲ λόγια βυζαντινὰ κείμενα: ἀκόμα καὶ μετὰ τὸν 10ο αἰῶνα, ὅποτε ἄρχισε νὰ περιορίζεται ἡ χρῆση τῆς στὸν προφορικὸ λόγον, ἡ παρουσία τῆς δοτικῆς παραμένει ἔντονη στὸν γραπτὸ λόγον, καὶ μάλιστα σὲ ποσοστὰ ὑψηλότερα ἀπὸ τὰ ἀντίστοιχα στὰ ἀρχαιοελληνικὰ κείμενα.

Στὸ τελευταῖο ἄρθρο τοῦ τόμου ὁ Martin Hinterberger (The synthetic perfect in byzantine literature, σσ. 176-204) ἀσχολεῖται μὲ τὴν παρουσία τοῦ παρακειμένου στὰ βυζαντινὰ κείμενα καὶ ἐπισημαίνει βασικὲς τάσεις, ὡς ἀφετηρία περαιτέρω ἔρευνας: ἐνῶ σταδιακὰ στὸν προφορικὸ λόγον ὁ χρόνος ἐξαφανίζεται, στὸν γραπτὸ χρησιμοποιεῖται συχνότατα καὶ σημασιολογικὰ λειτουργεῖ ὡς ἄοριστος. Ἐπίσης εἶναι χαρακτηριστικὸ τοῦ προσωπικοῦ ὕφους κάθε συγγραφέα

Ὁ τόμος συμπληρῶνεται μὲ γενικὸ ἀναλυτικὸ εὔρετήριον (σσ. 205-218) καὶ μὲ πίνακα ἐλληνικῶν λέξεων (σσ. 219-228)· ἰδιαίτερος ἐπιτυχῆς καὶ χρήσιμη εἶναι ἡ ἐπισήμανση τῶν περιπτώσεων ὅπου ὁ τονισμὸς ἀποκλίνει ἀπὸ τὸν καθιερωμένο.

Καταλήγοντας, παραθέτουμε τὰ συμπεράσματα τοῦ ἐκδότη (σ. 12), ὅτι ἡ γλῶσσα τῆς λογίας βυζαντινῆς λογοτεχνίας ἀξίζει νὰ ἀποκτήσει τὴν περιγραφικὴν γραμματικὴν τῆς καὶ ὅτι, ὅπως εἶναι εὐνόητο, γιὰ τὴν ἐπίτευξιν αὐτοῦ τοῦ στόχου ἀπαιτεῖται συνεργασία πολλῶν εἰδικῶν· ἡ ἔρευνα πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνσιν εἶναι ἐνδιαφέρουσα ἀλλὰ καὶ προκλητικὴ.

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΛΑΜΠΑΚΗΣ
ΠΕ/ΕΙΕ

1. Παρόμοια θέματα ἀπασχόλησαν τοὺς συνέδρους τῆς συνάντησης ἐργασίας σχετικὰ μὲ τὴν ἐκδοτικὴν τῶν βυζαντινῶν κειμένων (Βιέννη 10-11/12/2009)· τὰ πρακτικὰ περιλαμβάνονται στὸν τόμον *From Manuscripts to Books*, Wien 2011, βλ. πρόχειρα τὴν παρουσίαν τῆς Θ. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ, *ΒυζΣυμ.* 22 (2012), 375-381.

